

ALISHER NAVOIYNING "MAJOLIS UN-NAFOIS ASARINING TAZKIRACHILIGIMIZDA TUTGAN O‘RNI"

Ubaydullayeva Madina Zikrulla qizi

Filologiya fakultetining 2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Javohir Saidolimov

Annotatsiya: “Majolis un-nafois” tazkirasining tazkirachilik an’analaridagi o‘rnini ko‘rsatib berish;

Kalit so‘zlar: tazkira, masnaviy, tasavvuf

- Tazkiraning o‘zbek tazkirachiligiga asos bo‘lgani, uning badiiy qimmatini ko‘rsatib berish;

- Majolis un-nafois” asarini o‘rganishda yangicha yondashuvdan foydalanish; Asar bo‘yicha olib borilgan izlanishlardan asosiy xulosalarni keltirish.

She’riyat mulkinging sultoni, o‘zbek mumtoz adabiyotiga o‘zining ijodi bilan munosib hissa qo‘shgan Mir Alisher Navoiy hazratlarining biz yosh avlodga meros qilib qoldirgan oltinga teng asarlarini o‘qib, o‘rganmog‘imiz har birimiz uchun ham qarz, ham farzdir. Alisher Navoiyni nafaqat so‘z mulkinging sultoni sifatida balki ulug‘ amir, xalqining jo kuyari komil inson sifatida ham ardoqlab o‘rganish lozim. Alisher Navoiy o‘zi bosh bo‘lib suvsiz yerlarga suv chiqardi, eski ariqlarni tozalattirdi, yangi kanallar qazdirdi. Eski binolarni ta’mir qildirib, yangilarini qurdirdi. Qanchadan-qancha madrasalar, xonaqolar soldirdi. Uning, ayniqsa, Husayn Boyqaro hokimiyatini mustahkamlash, yurt osoyishtaligini ta’minlash, temuriyzodalar toj-u taxt uchun olib borayotgan kurashlarning oldini olish borasidagi xizmatlari katta bo‘ldi. Aql-u zakovati, donishmandligi, el-yurt orasidagi yuksak mavqei bilan Husayn Boyqaro va o‘g‘illari-shahzodalar o‘rtasidagi ko‘plab nizo va janjalarni yarashga aylantirib, ota va bolalarning bir-birlariga mehr-muhabbatlarini tiklashga muvaffaq bo‘ldi. Qanchadan-qancha g‘alayonlarni tinchitdi. U jangda jasur, she’rda iste’dodli, do‘stlikda sadoqatli bo‘lgan. Sulton Husayn Boyqaroga qattiq ishonar edi. Alisher Navoiy she’rini, shoirlilikni hamma narsadan baland tutdi. Vazirlik martabasida turib ham ijod qilishni to‘xtatmadi.

1472 – 1476- yillarda “Bado‘yeul bidoya” (“Badiiylik ibtidosi”), 1476 – 1483- yillarda “Navodirun nihoya” (“Nihoyasiz nodirliklar”) nomlari bilan ikki devon tuzdi. 1483 – yilda turkiy tilda birinchi bo‘lib Nizomiy Gankaviydan keyin hech qaysi shoir yozmagan “Xamsa” yozishga kirishdi va juda qisqa muddat – ikki yilda besh yirik dostonidan iborat “Xamsa” ni yozib tugatdi. Bular “Hayrat ul-abror”, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun”, “Sab‘ai sayyor”, “Saddi Iskandariy” dir. Ilm va ijod ahli bu voqeani zo‘r shodliklar bilan qarshi oldi. Abdurahmon Jomiy Navoiy “Xamsa” siga yuksak baho berdi. Husayn Boyqaro buyuk shoirni o‘zining oq otiga mindirib, unga jilovdorlik qilib, Hirot ko‘chalarini aylantirdi. Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" tazkirasiga to‘xtalishdan avval keling tazkira soziga izoh berib o‘taylik: Tazkira (arab. — eslatmoq, zikr etmoq) — o‘rta asr forsiy va turki y tillardagi adabiyotshunoslik janrlaridan biri.

Keng ma'noda — tarix, tasavvuf, san'at sohasidagi voqea va shaxslar haqida esdalik ruhidagi asar hisoblanadi.

Shunday qilib, Navoiy o'z davri adabiyot ahllarining nomlari va ijod namunalarini avlodlarga yozib qoldirishni, ularning xotirasini abadiylashtirishni maqsad qilib oladi va o'z ona tilida birinchi tazkirani yaratadi. Tazkiralar adabiyot tarixini o'rganishga ko'p yordam beradi. Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" kabi yangi bir tazkirani yaratishiga katta bir ehtiyoj va zaruriyat bor edi. O'zbek adabiy tilining ravnaq topishi bu tilda faqat badiiy asarlar yaratishnigina emas, balki ilmiy asarlar, jumladan, adabiyotshunoslikka doir asarlar yaratishni ham taqazo qilar edi. Ana shu ehtiyojlar zaminida Alisher Navoiyning ilmiy filologik merosi "Majolis un-nafois" tazkirasini vujudga keldi. "Majolis un-nafois" gacha bo'lgan tazkiralar fors-tojik tilida yaratilib, shu adabiyot namoyandalariga bag'ishlanar edi. "Majolis un-nafois" XV asr adabiy hayotining muhim bir hujjatidir. Bu asar o'z davridagi adabiy hayotni ma'lum darajada yoritib berish bilan birga, so'z san'atining taraqqiyotiga ham xizmat qildi. Adabiyot ahllarini va kitobxonlarni ko'p yozuvchilarning ijodiy faoliyati, ularning yutuq va kamchiliklari bilan

tanishtirdi. U keyingi asrlarga XV asr adabiyoti va adabiy-tanqidiy qarashlarining bir yodgorligi bo'lib qoldi va tazkirachilik taraqqiyotiga samarali ta'sir etdi. adabiy mahsulotidan boy namunlarni o'z ichiga olganligidir. "Majolis un-nafois"ga kirgan shoirlarning aksariyatining asarlari bizgacha yetib kelmagan bo'lib, ularning o'zlari va ijodlari haqida faqat tazkira bergan ma'lumotlarga ega.

"Majolis un-nafois"da Navoiy faqatgina shoirlar haqida emas, balki turli kasb egalari haqida ma'lumot beradi va ularni birlashtirib turgan adabiyotga muhabbat, adabiyotga qobiliyat masalasini ta'kidlaydi, tahlil qiladi va o'z o'rnida tanqid ham qiladi. Navoiy davrida juda ko'p kishilar, garchi boshqa fan sohalari, davlat ishlari, turli turmush mashg'ulotlari bilan shug'ullansalar-da, shu qatori shoirlar ham qilganlar. Ana shunday shoirlar mahoratini Navoiy qanday baholaydi?

Navoiy, eng avvalo, ularning boshqa ish bilan band bo'lib, yana ijod bilan shug'ullanganliklarini samimiyat bilan qutlaydi. Navoiyning ma'lumot berishicha, Xoja Ismatulloh Movarounnahr buzurgzodalaridan. Lekin shoirlikka bo'lgan ishtiyoqining ustunligi ("G'oyat xush ta'blilig'i")dan o'zini she'rg'a mansub qilib devoni mashhur bo'lgan. Demak, bu shoirdagi "G'oyat xush ta'blig'i" uni barcha ishlari borligidan qat'i nazar, she'r aytishga, mahorat zohir qilishga undagan. Navoiy qarashidagi mahorat bunda ham birligida namoyon bo'lgan. Navoiyning ayrim adiblar ijodiga bergan baholari va so'zlari orqali biz adibning qaysi mavzuda qalam tebratganini bilishimiz ham mumkin. Navoiy bunda faqat baholanayotgan adibning tanlagan mavzusini ko'rsatibgina qolmasdan, shu mavzu bayoni orqali shoir mahoratini ham baholaydi. Tazkira ma'lumotlarini joylashtirish, shoirlar burchini belgilash, adabiyotning yuksak badiiyligi va g'oyaviyligi uchun kurashishda Navoiy g'oyat ilg'or o'rinda

turadi. Navoiy tazkirasining eng muhim xususiyati — uning asos e'tibori bilan shoirlarning o'z zamondoshlariga bag'ishlanganligidir. Mana shu jihatlari bilan "Majolis un-nafois" yozilganidan oz fursat o'tmay Sharq mamlakatlarining shoirlari, tarixchilari, olimlari diqqatini ko'p martalab o'ziga jalb eta boshlagan edi. XVI asrning o'zida "Majolis un-nafois"ning fors tiliga 3 marta tarjima qilinganligi Movarounnahr, Eron va Turkiyada tazkiraga zo'r qiziqish bilan qaralganidan dalolat beradi. Navoiy "Majolis un-nafois"ni "tabarruk qilmoq uchun" shayxlardan "Xoja Qosim Anvor zikri bilan" boshlaganini ta'kidlaydi. Qosim Anvordan keyin uning shogirdlari, bulardan so'ngbir qator movarounnahrlik va xurosonlik shoirlar zikr etiladi.

Xulosa qilib aytganda, so'z mulkining sultoni, buyuk adabiyot namoyandasi ham tanqidchisi bobimiz Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" asari o'zbek tazkirachiligining asosi hisoblanadi. Unda keltirilgan ma'lumotlar har bir o'zbek kitobxonini, Navoiyni sevib mutolaa qiluvchilar uchun

juda ham foydali manba bo'lib xizmat qilishi, shubhasiz. Ushbu asarni qancha o'qib, o'rgansak, maqsadli tadqiqotlar olib borsak, Navoiy merosini o'rganishdagi savobli ishlarga oz bo'lsa-da o'z hissamizni qo'shgan bo'lar edik.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois"asari
2. Dilnura Mamirova maqolasi
3. Dilmurod Quronov"Adabiyot "
4. Internet ma'lumotlari